



## ביאורים

רבנו בחיי ממשיך לבאר את התובנות שכשיתבונן בהם האדם, יקנה הכניעה, ומביא עוד שני עניינים עליהם נוכל להסתכל כמעגל השלישי. שתי ההתבוננויות האחרונות מפגישות אותנו עם האדם המרים את מבטו מעבר לחייו, ומסתכל בתורה ובעולם הגדול. הוא קורא על עונש הגאים ומביט בעולם ורואה את התפוכותיו וארעיותו. ובעקבות התבוננויות אלו מתמלא הוא בכניעה וענווה גדולה.

ו. ההתבוננות בעונש הגאים. גם אחר שהבין האדם אשר אין לו במה להתגאות, ושיסודו מעפר ושוברו לעפר, ושאינו נחשב לכלום ביחס לקב"ה ומלאכיו, סוף סוף שואל האדם את עצמו: וכי יקרה משהו אם אתגאה? איזה נזק יצא לי מזה? על כן צריך הגאווה לקרוא בנביא על עונש בעלי הגאווה, ועל יחסו המחמיר של הקב"ה אליהם ולעומת זה, על יחסו האוהב והמיוחד של הקב"ה לענווים ולנכנעים, ועל ידי כך יבין את הראוי לבקש. מה שרצוי בעיני הקב"ה, הינו הטוב אותו יש לקנות.

ז. ההתבוננות באי יציבות הברואים עלי אדמות. רבות אפשר לדבר על הכניעה. רבות אפשר לנסות לשכנע את בעל הגאווה שאין הוא שולט בחייו וההסתמכות על כוחו ותחושת החירות והשליטה שלו בחייו, מוטעות הן. אף אפשר להציע לו להתבונן בראשית התהוותו, בנסיבות המוות או בגדולת הבורא. בעניין האחרון מציע רבנו בחיי להשתמש לא במחשבה, אלא בחוש, בראייה. יתבונן הגאווה במציאות הפרוסה לפניו, ויראה בעיניו איך כוחם של החזקים כאין. וחוכמת החכמים, לא תמיד בנמצא להצילם. יוסיף להתבונן ויראה שגם מדינות וממלכות, גופים ציבוריים אשר מדמים אנו שהם בעלי ממשות עוצמה וכח, לבסוף גם יומם בא. לפני אדון הכל בעל היכולות כולם, אין כלל מקום לגאווה.

לשם ראייה רחבה יותר של הפרק, יש לעמוד על כך שהעניינים הנמנים כאן, אינם רק תשובת-נגד לגאווה, אלא הם האמת. זו המציאות. התפיסה שהאדם אינו אדון לעצמו ושחובותיו כלפי ה' מרובות, שההפסד בענייני העולם קרוב ומצוי, ושלעומת גדולת ה', אף בריה אינה שוה לכלום, כל העניינים המופיעים בפרק הם המציאות ההווה אשר על האדם להכירה, גם ללא הצורך להיאבק בגאווה.

## הרחבות

### • הענווה - תכונה המוטבעת בטבעה של האומה הישראלית

עד אשר תהיה לו הפניעה טבע דבק. הענווה הינה תכונה שורשית ויסודית המוטבעת בטבעו של עם ישראל - ישראל מכונים ענוים: "כי רוצה ה' בעמו, יפאר ענוים בישועה" [תהלים קמט, ד]. הרב צבי יהודה קוק מבאר: "הגמרא [חולין פט]. מביאה לכך דוגמא מהכוחות היסודיים שבעם ישראל: אברהם אבינו, משה רבנו ודוד המלך. שלושתם ענוים, אולם כפי גודל הכלליות הישראלית - כך גודל הענווה... על גבי כולם, עומד דוד המלך, שהוא כלל כלל ישראל... לכן ביטוי הענווה של דוד המלך חריף עוד יותר: "ואנכי תולעת ולא איש" [תהלים כב, ז]. זו שלילת היותו איש, הופעת מציאות אחרת: "תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם". מכאן שישראל ענוים... [שיחות הרצ"ה לספר שמות עמ' 289].

הרב צבי יהודה קוק מדגיש שהענווה אינה 'כישרון' שעם ישראל קנה בכוחו, אלא "ענווה נקבעת בתוך מסכת סגולותינו, שהרי כל ערכנו בא לנו לא כתוצאה מעבודתנו אלא משום שכך נוצרנו". נקודה זו עצמה אמורה להעניק את הענווה כתכונה יסודית מאוד לעם ישראל: "לכן אין לנו להתפאר בכל כישרונו, כי לא שלנו הוא אלא מתנת אלהים", "כך נוצרנו, זה מחייב ענווה. לו כל ערכנו נבע מחכמתנו כוחנו ועוצם ידינו הרוחניים, אזי היה מקום להתגאות, אולם כאמור, לא עשינו זאת בעצמנו" [שיחות לפרק קנין תורה 32-31].

בקריאת דברי הנביאים

**והששי, כְּשֶׁקֹּרָא בְּסִפְרֵי הַנְּבִיאִים, וְרוֹאֶה חֶזֶק עֲנֹשׁ הַגָּאִים וְהַגְּבוֹהִים, וְעֵצֶם הַשְּׁגָחְתּוֹ עַל הָעֲנוּיִם וְהַשְּׁפָלִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּגִזְיוֹת הַגְּבוּהוֹת (ישעיה ב, יא):** "עֵינַי גְּבוּהוֹת אָדָם שֶׁפָּל וְשָׁח רֹם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגָּב יִי לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא", וְאָמַר (ישעיה ב, יב): "כִּי יוֹם לִי צָבָאוֹת עַל כָּל גָּאֶה וְרָם וְעַל כָּל נֶשֶׁא וְשָׁפֵל", וְאָמַר בְּשֵׁתֵי הַפְּתוּתֹת (תהלים קמז, ו): "מִעוֹדָד עֲנוּיִם יִי מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַדִּי אֲרִיץ", וְאָמַר (תהלים קלח, ו): "כִּי רָם יִי וְשָׁפֵל יִרְאֶה וְגְבוּהַ מְפֹרָח יִדְעֵה", וְאָמַר בְּשָׁפָלִים (תהלים לו, יא): "וְעֲנוּיִם יִרְשׁוּ אֲרִיץ", וְאָמַר (ישעיה סא, א): "יַעַן מִשַּׁח יִי אוֹתִי לְבָשָׂר עֲנוּיִם", וְאָמַר (ישעיה נז, ט): "כִּי כֹה אָמַר רָם וְנֶשֶׂא שָׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשַׁכּוֹן וְאֵת דָּפָא וְשָׁפֵל רוּחַ", וְאָמַר (משלי טז, יח): "לִפְנֵי שֹׁבֵר גְּאוּן", וְאָמַר (משלי יח, יב): "לִפְנֵי שֹׁבֵר יִגְבֶּה לֵב אִישׁ".

התפוכות הברואים בעולם

**והשביעי, כְּשֶׁיִרְאֶה תְּהַפּוּכוֹת עֲנוּיֵי הַבְּרוּאִים בְּעוֹלָם, וּמְהִירוֹת הַתְּחַלְפוֹת הַמְּמַלְכוֹת וְהַמְּמַשְׁלוֹת בּוֹ, וְהַעֲתָקוֹת אֲנָשָׁיו מִעֲנֵן אֶל עֲנֵן, וְהַשְּׁחָתוֹת עִם לְתַקְנַת עִם אַחֵר, וְסוּף הַכֹּל אֶל הַמָּוֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים מט, ט):** "כִּצְאֵן לְשֹׂאוֹל שְׁתּוֹ מוֹת יָרַעַם, יִפְנֶעַ וְלֹא יִתְגָּאֶה בְּמֵאוּמָה מְהוֹן הָעוֹלָם, וְלֹא יִבְטַח לְבוֹ עַל דְּבַר מִמְנוֹ", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים מ, ה): "אֲשֶׁרִי הַגְּבַר אֲשֶׁר שָׁם יִי מִבְּטַחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהִיבִים וְשָׁטִי כִזָּב".

ההדבקות בכניעה

**וכשלא יהיה לב האדם רק מאחד מאלה השבעה עניינים אשר זכרנו, יהיה תמיד נכנע ושפל, עד אשר תהיה לו הפניעה טבע דבק, לא יפרד ממנו. וכאשר ידבק בפניעה, תרחיק ממנו כל פגעי הגאווה והגבה והגדלה, כאשר הקדמונו, וינצל בה מן החטא והמקשול, כמו שנאמר (שמות כ, ט):** "וּבַעֲבוּר תְּהִיָּה יְרֵאתוֹ עַל פְּנִיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנוֹם לְבָרְכָה (אבות ג, א): "הַסֵּתֶפֶל בְּשִׁלְשָׁה דְבָרִים וְאִין אֶתָּה בֹא לִידֵי עֲבָרָה. דַּע מֵאִין בָּאתָ, וְלֹאֵן אֶתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן. מֵאִין בָּאתָ, מִטְּפָה סְרוּחָה, וְלֹאֵן אֶתָּה הוֹלֵךְ, לְמִקּוּם עֵפֶר רַמְהָ וְתוֹלְעָה, וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא".

**בשתי הכתות -** שחר הענווים והשפלת הרשעים. **תפוכות -** השינויים העוברים על הברואים. **והעתקות וכו' -** אנשים עוברים ממקום למקום. **והשחתות -** הכחדת. **רהבים -** בעלי גאווה. **דבק -** בו.

